NÁZEV ŠKOLY:	**GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova 1, příspěvková organizace**
ČÍSLO PROJEKTU:	**CZ.1.07/1.5.00/34.1082**
NÁZEV MATERIÁLU:	**VY_32_INOVACE_4B_05_Renesance, reformace a filozofie**
TÉMA SADY:	**Filozofie, religionistika, náboženství**
ROČNÍK:	**4. ročník, oktáva**
DATUM VZNIKU:	**Červen 2013**
AUTOŘI:	**Luboš Nergl, Andrea Skokanová**

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Renesance, reformace a filozofie

Anotace:

Výukový materiál je určen pro předmět základy společenských věd ve 4. ročníku.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených převážně pro výuku na vysokých školách, jen výjimečně obsahuje jiné texty. Texty nemohou nahradit soustavný výklad dané problematiky, jejich funkce je motivační k dalšímu studiu zejména uvedených titulů. Zároveň je úloha textů inspirativní k frontálním diskusím a skupinovým debatám. Výše zmíněné inspiraci slouží otázky a úkoly.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, mohou si je převést do otevřeného formátu, opatřit poznámkami, napsat odpovědi. Rovněž během vyučovací hodiny lze texty promítnout dataprojektorem na plátno.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně.

Přístup k internetu není bezpodmínečně nutný, jen některé úkoly odkazují na elektronické zdroje.

Józef Maria Bocheński: Slovník filozofických pověr

Renesance je téměř dvě a půl století trvající přechodné období mezi evropským středověkem a novověkem. V tomto období se uskutečnily významné změny, došlo například ke skvělému rozvoji vědy a umění. U renesance je třeba odlišovat různé její součásti i různé rozvojové fáze. S nimi jsou také spojeny rozličné pověry, jež se natolik zakořenily, že se novodobá věda dodnes pokouší je s vynaložením velikého úsilí je vyvrátit.

1. První a pochopitelně hlavní pověrou je přesvědčení (k němuž se koneckonců hlásilo mnoho představitelů renesance), že znamenala obrození, zmrtvýchvstání kultury a civilizace po dlouhém období temného „středního věku", barbarské přetržky mezi dvěma obdobími kultury. Je to pověra, která je dílem naprosté neznalosti středověku a úzkých souvislostí mezi středověkem a renesancí. Všimněme si pouze dvou zcela odlišných oblastí, poezie a ekonomiky. Dante žil ve 13. století, a tudíž ve vrcholném středověku, Petrarca ve 14. a ne v 16. století. A jde-li o hospodářský život, potom jeho autentická renesance spadá rovněž do 13. století, v němž došlo ke skvělému rozvoji obchodu a bankovnictví. Dokonce i vyprávění o tom, že renesance objevila antické autory, je pověra. Jak nyní víme, byly v té době objeveny pouze dva staré řecké rukopisy - všechny ostatní už na Západě (především ve Francii) byly, a to proto, že západní Evropa prožila již ve 12. a 13. století jiný návrat k antice, spojený s velkým zájmem o člověka a přírodu.

● ● ●

3. Třetí pověra spočívá ve vynášení filosofie renesance jako něčeho „velikého" ve srovnání se scholastikou, která ji předcházela. Pravda je však jiná. Odmyslíme-li si Mikuláše Kusánského (jenž nemá s duchem renesance nic společného) a Galilea (jenž žil na jejím konci), nejsou lidé renesance, jak výstižně řekl Kristeller, dobrými ani špatnými filozofy, protože filozofy vůbec nejsou. Často jde o vynikající spisovatele, znalce textů starověku, kteří se dokážou vysmívat, být vtipní, tvořit literární veledíla, ale s filozofií mají společného jen málo. Stavět je do protikladu s mysliteli středověku není nic než pouhá pověra.

Ivo Tretera: Nástin dějin evropského myšlení

Je to hlavně úvaha, kterou již váhavě krouží kolem myšlenky nekonečného vesmíru. *„ V pohybech nelze dospět k naprosto maximálnímu,tj. prvnímu středu, protože je nutné, aby minimum splývalo s maximem.* ***Proto střed světa se kryje s jeho obvodem. Následkem toho střed nemá obvod****. Neboť, kdyby měl střed, měl by rovněž obvod, a tak by měl sám v sobě svůj začátek a konec, a byl by světem omezeným vůči něčemu jinému a mimo svět by bylo něco jiného a místo; a to vše není pravda. Ježto tedy není možné uzavřít svět mezi tělesný svět a obvod, není tento svět, jehož středem a obvodem je Bůh, námi pochopen. A nejsa nekonečným světem, přece nemůže být pojat jako konečný, nemaje hranic, do nichž by byl uzavřen"* (193, 264; . podtrhl I. T.) Svět je tedy *„neohraničený"*.

Nejdůležitějším místem u Kusánského (ve zmíněném náznaku) a pak již explicitně u jeho renesančních následovníků byla právě myšlenka nekonečnosti kosmu, která bývá některými autory považována za neklamné znamení konce středověku a

počátku moderního světa. Druhým velkým podnětem pro astronomické objevy a teorie byla Kusánova revize Aristotelovské nauky o pohybu.

● ● ●

Kusánský byl i mezi těmi, kdo ovlivnili **Mikuláše Koperníka** (1473 - 1543), jehož kniha De revolutionibus orbium caelestium (O obězích nebeských těles, Norimberk 1543) byla v dějinách vědy a filozofie skutečným mezníkem. Jeho heliocentrický systém od základu mění dosavadní obraz vesmíru, se všemi světonázorovými důsledky, jež z tohoto převratu plynou. Země přestává zaujímat privilegované, ústřední postavení, pokládající, jak jsme již uvedli, antropocentrismus chápaný křesťansky, to jest na pozadí theocentrismu. Země je postavena na roveň všem ostatním planetám, čímž se ruší i hierarchicky pojatý dualismus nadřazeného nehybného božského bytí a sublunárních, pozemských sfér, podléhajících změnám a rozpadu. V roce 1616 je Kopernikův spis dán na index Librorum prohibitorum s tímto odůvodněním: *„Tvrdit, že slunce nepohnutě stojí ve středu světa, je nesmyslné, filozoficky klamné a přímo kacířské, poněvadž je to ve zřejmém rozporu s Písmem svatým. Tvrdit, že země nestojí ve středu světa, že není nehybná, nýbrž že se dokonce denně otáčí, je nesmyslné, filozoficky klamné. Je to přinejmenším chybná domněnka."*

● ● ●

V práci *O nekonečnu, universu a světech* Bruno uvádí: *„ Je jedno nebe, a tím je nekonečný prostor, lůno veškerenstva, univerzální prostředí, oblast etheru, v níž vše probíhá a pohybuje se. A v ní jsou nesčetné hvězdy, souhvězdí, koule, Slunce a Země, které jasně vidíme; vedle toho pak rozumové důvody nás vedou k tomu, abychom se domnívali, že je jich tam nekonečně, nekonečně mnoho. Nesmírný a nekonečný vesmír je úhrnný výraz pro takový prostor a všechna tělesa v něm obsažená"*

● ● ●

Pantheismus. Natura est deus in rebus. „ Příroda je Bůh ve věcech," taková je formule Brunova náboženského názoru. Je to však ještě náboženství? Zvláště pak: je to křesťanské náboženství? Takovouto otázku může ovšem klást inkvizitor, tak i historik filozofie, každý z jiného stanoviska a s jiným záměrem. *„Bůh je nekonečno v nekonečnu, nachází se ve všem a všude, nikoli vně a nad, nýbrž jako nejpřítomnější,"* rozvádí Bruno svou pantheistickou tezi. Je zřejmé, že je Bůh takto zbaven své samostatné, „aseitní", nadsvětové a mimosvětové existence. Je sice pravda, že i v pravověrné tradici najdeme mnoho vět o Bohu ve světě, v nás. Mystický prožitek Boha bývá chápán nejen jako sjednocení, ale i jako identifikace duše s Bo-hem, kdy Bůh je v duši a duše v Bohu.

Hans Joachim Störig: Malé dějiny filozofie

Ačkoli byl Luther za svých studií přezdíván „ Philosophus", choval vůči filozofům a filozofii spíše antipatii. Dostalo se mu dobrého vzdělání zejména v occamismu, jenž tehdy v Erfurtu dominoval. Filozofická erudice je v jeho bohosloví také dobře patrna. Scholastiku však pokládal za dílo ďáblovo, Aristotela za pustého žvanila a líného osla. Hovořil o „prožluklém aristotelismu". Ze scholastiků mu byl

blízký jen Occam, a to jen zpočátku. Zaujal ho také Bonaventura. Nejblíže měl k Augustinovi a německé mystice, z níž nejvíce znal Jana Taulera, následovníka Mistra Eckharta, jehož některé myšlenky, jimiž předpojal Luthera, jsme již zmiňovali.

Martin Luther: Křesťanské šlechtě německého národa

Co je to za univerzity, ...ve kterých se vede svobodný život a málo se učí Písmo svaté a křesťanská víra a kde vládne pouze slepý pohanský mistr Aristotelés , více než sám Kristus. Tu bych radil, aby Aristotelovy knihy...byly zcela odstraněny; navíc jeho názorům dosud nikdo neporozuměl a drahocenný čas i duše se marně plnily neužitečnou prací, studiem a náklady...Působí mému srdci bolest, že ten zatracený, domýšlivý, šibalský pohan svými nepravdivými slovy svedl a zmátl tolik nejlepších křesťanů. Vždyť tento bídný člověk ve své nejlepší knize De anima učí, že duše je smrtelná jako tělo; marnými slovy se ho často pokoušeli zachraňovat, jako bychom neměli Písmo svaté, jež nás přebohatě poučuje o věcech, o nichž Aristotelés neměl ani potuchy; přesto tento mrtvý pohan přežil, knihy živého Boha omezoval a téměř potlačil; když uvážím toto neštěstí, musím se domnívat, že toto studium přivodil zlý duch."

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Bocheński staví stereotypní představy o středověku a renesanci do jiného světla. Pokuste se to vlastními slovy vysvětlit.
2. Vyberte z textu o Kusánském stěžejní sdělení, které přímo anticipuje Brunův panteismus.
3. Vysvětlete, co je geocentrismus a co heliocentrismus.
4. O které antické autory se opíral církevní geocentrismus?
5. Odpovídal geocentrismus textu písma? Podejte argumenty.
6. Ohrožoval heliocentrismus nějak autoritu církve?
7. Proč Ivo Tretera vyslovuje otázku, zda Brunův panteismus je ještě křesťanské náboženství?
8. Porovnejte Lutherův vztah k filozofii s názory raného křesťana Tertuliána.
9. Vyhledejte význam slov: explicitně, aseitní, theocentrismus, antropocentrismus.

Zdroje:

BOCHEŃSKI, J. M. *Slovník filozofických pověr.* 3. vyd. Praha: Academia, 2000, ISBN 80-200-0841-1, str. 105 - 106

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie.* Vyd. neuvedeno, Praha: Zvon, 1991, ISBN 80-7113-041-9, str. 210

TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení.* 4. vyd. Praha: Paseka, 2002, ISBN 80-7185-171-X, str. 249 – 252, 260